

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ “ЛІТЕРАТУРА ТА ІСТОРІЯ СЛАВІСТИКИ”

Конференція відбувалася з 12 по 13 квітня 2016 р. в Університеті ім. Коменського в Братиславі в межах проекту “Літературна премія Вишеградського східного партнерства” (www.vearpla.eu), спрямованого на сучасні літератури та літературне життя в країнах Східного партнерства. Отже, проблематика історії слов'янських літератур та історії славістики набула ширшого просторового контексту. У конференції взяли участь 18 науковців з 11 європейських країн.

Засідання відкрив *М. Робінсон* (Москва, Росія) з доповіддю, присвяченою методологічним поглядам В. Перетца в працях “Із лекцій з методології історії російської літератури” (Київ, 1914) та “Короткий нарис методології історії російської літератури” (Петербург, 1922). М. Робінсон наголосив на новаторському підході В. Перетца до дослідження історії літератури та його відмові від канонів культурно-історичної школи, які домінували в тогочасному російському літературознавстві. Новаторство полягало передусім у новому підході до аналізу літературного твору, основою якого стало дослідження формального боку пам'яток писемності та їх еволюції, при цьому дослідження змісту твору та його ідейного наповнення дослідник свідомо залишив історикам культури. Ці погляди зближують В. Перетца зі школою російських формалістів, вони мали на неї суттєвий вплив, що стверджували не лише такі опоненти формалізму як, наприклад, П. Медведєв, а і його послідовники включно з Р. Якобсоном. В умовах посилення тоталітарного режиму, на жаль, В. Перетц відмовився від подальшого розвитку власної “немарксистської” методології історії російської літератури.

М. Зеленка (Чеське Будейовице, Чехія) у доповіді “Роман Якобсон і Ян Войтех Седлак (Празький лінгвістичний гурток у полеміці про чеську концепцію вірша)” розглянув методологічну позицію Р. Якобсона в контексті пражської структуралістської естетики. Водночас дослідник запропонував аналіз маловідомого епізоду з історії цього наукового об'єднання, пов'язаного з Я. В. Седлаком, учнем Я. Влчка, котрий був прибічником концепції вірша, в основі якої лежали психологізація та інтуїтивізм, ділтейвська емпатія. Структуралісти, зокрема Р. Якобсон, очолили запеклу кампанію проти колеги, який у праці “Літературна історія та літературна наука” (1929) спробував синтезувати психологізм і формалізм, після чого у 1930-му році Я. Седлак покинув лінгвістичний гурток. Цей “випадок” вказує на методологічну консолідацію та інституціоналізацію наукового товариства, яке вже прагнуло бути не лише “парламентом різних течій”, а й радикально відшліфованою організацією з чіткою програмою.

Методологічним питанням була присвячена доповідь “Місце наукових праць А. В. Ісаченка в контексті словацького літературознавчого структуралізму” *А. Еліаша* (Братислава, Словаччина). У першій частині дослідник зосередив увагу на формуванні словацького структуралізму в 1930-х роках, значенні праць представників російської формальної школи в словацькому структуралістському літературознавчому контексті та для створення й розвитку організаційних структур словацького структуралістського літературознавчого напрямку, у якому визначна роль належить А. Ісаченку. У другій частині виступу А. Еліаша йшлося про аналіз найвідоміших літературознавчих праць А. Ісаченка з погляду структуралістської методології. Наприкінці доповідач окреслив сприйняття праць А. Ісаченка під час другої та третьої хвилі відродження словацького структуралізму в 1960-х і 1980-х роках.

Праці та методологічні розробки Д. Лихачова були в центрі уваги доповіді *Л. Сазонової* (Москва, Росія) під назвою “Людина, текстологія, поетика в науковій концепції Д. С. Лихачова”. З-поміж усіх праць цього надзвичайно плідного науковця Л. Сазонова обрала три: “Людина в літературі Давньої Русі”, “Текстологія. На матеріалі руської літератури X–XVII ст.” та “Поетика давньоруської літератури”, які були опубліковані впродовж 1958–1967 років. Дослідниця наголосила на тісній взаємопов'язаності названих праць. Також, ґрунтуючись на листуванні Д. Лихачова з А. Робінсоном, вона констатувала, що ці книжки можна вважати своєрідним триптихом, оскільки робота над однією книжкою стала імпульсом і стимулом до розробки нових тем. Так виникла серія книжок, які дають цілісне уявлення про літературну культуру, можливості її пізнання на основі джерел і критики та про людину як центральний об'єкт мистецтва.

Г. Шаллер (Марбург, Німеччина) у доповіді “Російська література до 1917 року: її поширення в Німеччині” проаналізував німецькі переклади та праці з історії літератури та літературної критики про російську літературу до 1917 р. Дослідник встановив, що російська література порівняно з іншими слов'янськими літературами була відома, зокрема, завдяки А. Лютерові та А. Брюкнеру. Активною перекладацькою діяльністю займався Е. Беме, котрого суттєво підтримувало берлінське видавництво І. Ладишнікова. Великим поворотом у рецепції російської літератури в Німеччині вважається переклад творів Л. Толстого та Ф. Достоевського у 1880 р. Перші спроби написання історії російської літератури належать Ф. Отту та Й. Конігу (1837), проте ґрунтовніші дослідження були створені пізніше (наприклад, праця А. Лютера, що з'явилася після Першої світової війни).

М. Брадаш (Белград, Сербія) виступила з доповіддю про сербсько-італійські літературні взаємини “Вплив Томмазо на збірку сербських народних пісень Джованні Ніколича”. Дослідниця проаналізувала зв'язок між збіркою народних пісень, яку під назвою “Італійські, корсиканські, іллірійські, грецькі народні пісні” видав у 1841 р. лінгвіст та визначний актор доби італійського рісорджименто Н. Томмазо, та італійською збіркою сербських народних пісень Д. Ніколича 1894 р.

Л. Палфалві (Пілішчаба, Угорщина) присвятив доповідь “Багатомовність, транскультурність і білоруська ідентичність” проблематиці національної та мовної ідентичності білорусів. Дослідник звернув увагу на місця пам'яті та національні символи, спільні для білорусів, литовців та поляків. Оскільки історична пам'ять білорусів поєднує в собі елементи культури Сходу і Заходу, цей факт відбився на мовній ситуації: мешканці Білорусі століттями використовували латинську, польську та церковнослов'янську мови. Зважаючи на це, колонізація та русифікація вповільнювали розвиток третьої оригінальної східнослов'янської традиції. Наприкінці доповіді Л. Палфалві зазначив, що незавершеності проекту білоруського етнічного суспільства та переплетінню історичних обставин і культурних впливів у формуванні білоруської ідентичності присвячені есеї та романи багатьох білоруських інтелектуалів, наприклад, І. Бабкова та В. Акудовіча.

Л. Матейко (Братислава, Словаччина) у доповіді “Від літератури народів СРСР до народних літератур пострадянського простору” проаналізував результати сучасних досліджень основних тенденцій у літературах пострадянських країн у рамках проекту “Літературна премія Вишеградського східного партнерства”. Свою увагу дослідник зосередив на чотирьох аспектах: 1. Зміна пріоритетів під час вибору сюжетів і типів літературних персонажів у зв'язку із завершенням радянського метанаративу; 2. Зміна поколінь, що супроводжувалася розвитком нових літературних течій, які в попередньому періоді або були відсутні, або проявлялися тільки маргінально; 3. Проблема мови національної літератури та її відношення до російської мови і її функцій у національній літературі; 4. Кореляція між змінами у сприйнятті ролі книги та письменника в суспільстві та мірою свободи слова. Аналіз зазначених аспектів Л. Матейко проілюстрував на прикладах Ю. Андруховича, С. Алексієвич та А. Айліслі.

І. Поспішил (Брно, Чехія) присвятив доповідь “Славістика, література і листування брненських філологів” епістолярію між англознавцем Ф. Худобою та О. Сусом, неперевершеним спеціалістом з естетики, який займався аналізом витоків чеського структуралізму і природи чеського та закордонного модерну й авангарду. Листування зберігається в архіві Масарикового університету в Брно.

Філологічні проблеми в листуванні О. Потебні із зарубіжними славістами проаналізувала у своєму виступі В. Франчук (Київ, Україна). Дослідниця зазначила, що листування налічує понад 1000 одиниць, які представляють різноманітний матеріал, починаючи від офіційних листів, листів суто наукового змісту і до листів приватного характеру, при цьому в листуванні фігурують такі важливі імена у світовій славистиці, як М. Дрінов, Я. Бодуен де Куртене і В. Ягич. З погляду часової шкали найдовше тривало листування О. Потебні з чеським колегою А. Патерою, який відіграв важливу роль в обранні його членом-кореспондентом Королівського чеського товариства наук у 1887 р.

Стосунки Є. Копітара з німецькими славістами стали предметом виступу С. Бонацци (Верона, Італія), котрий наголосив, що роль Є. Копітара в історії славістики першої половини XIX ст. до цього часу недооцінювалася та окремо згадав про діяльність Копітара як бібліотекаря при імператорській бібліотеці у Відні. Перебуваючи на цій посаді, Є. Копітар підтримував тісні контакти з найвідомішими тогочасними інтелектуалами, істориками, філологами та літераторами. Про це свідчить і листування з понад сотнею німецьких адресатів, яке було збережене майже повністю і зберігається в архівах та бібліотеках. Наприкінці виступу С. Бонацци констатував, що весь цей епістолярний матеріал буде опублікований в об'ємній монографії, яку дослідник готує до видання.

Про заслуги Є. Копітара в історії славістики доповіла В. Бабич (Любляна, Словенія), зокрема про його збірку рукописів, що зберігається в Національній бібліотеці у Любляні.

У доповіді “Писарі, публіцисти, перекладачі й едитори як мовознавці і реформатори літературних слов'янських мов” Т. Левашкевич (Познань, Польща) зосередив свою увагу на мовній ситуації тих слов'янських народів, на території яких у Середньовіччі не розвинулася літературна традиція рідною мовою. Для встановлення національної мови в цих країнах у XIX чи XX столітті відіграли визначну роль письменники, які були водночас філологами та реформаторами мови. Далі Т. Левашкевич

детально розповів про цілу плеяду центральноєвропейських та східноєвропейських інтелектуалів, при цьому згадав і літераторів, які відіграли значну роль у стандартизації деяких менших мов, як-от кашубська, нижньо- та верхньолужицька і македонська.

Останній блок засідання конференції відкрила доповідь А. Зеленкової (Прага, Чехія), у якій йшлося про варту уваги знахідку – рукопис віршів П. О. Гвездослава в родинній спадщині А. Пражака.

Я. Поліщук (Київ, Україна) у доповіді “Рік 1847, або Про те, чому не відбулася зустріч Пантелеймона Куліша з Людовігом Штуром” проаналізував розвиток слов’янської ідеї у колі українських романтиків, при цьому особлива увага була присвячена діяльності Кирило-мефодіївського братства у 1845–1847 роках. Організація мала досить оригінальний підхід до слов’янської ідеї та славістики. Саме ліквідація цього братства передувала початку загальних заборон і обмежень, що стало властивим слов’янофільському руху в Російській імперії в майбутньому. Можливо тому, рік 1847, тобто рік позбавлення волі київських “змовників”, розглядається як поворотний момент в історії ідеї слов’янської солідарності в Російській імперії.

С. Палига (Бухарест, Румунія) у доповіді “Богдан Хашдеу – перший лінгвіст і славист Румунії” розповів про основну діяльність найяскравішої особистості румунського інтелектуального життя XIX ст. Хашдеу-лінгвіст започаткував порівняльне вивчення індоєвропейських мов та етимологічні дослідження румунської мови, Хашдеу-славист опублікував серію рукописних церковнослов’янських пам’яток, як історик пролив світло на деталі етнічних процесів у ранньому Середньовіччі на Балканах. Його гіпотезу про походження албанців, а саме – результат міграції нероманізованих фракійських племен, відомих як карпи чи карпіани, пізніше розробили Г. Бонфанте та І. І. Руссу.

С. Алое (Верона, Італія) у доповіді під назвою “Славістика і російський романтизм: зустріч, що не відбулася” стверджує, що, хоча народження слов’янської філології та романтизм як культурні феномени пов’язані з тим самим часовим проміжком і в культурах окремих слов’янських народів переплітаються одне з одним, на прикладі Росії можна побачити в культурному й літературному процесі специфічні риси, які обмежили згадане об’єднання. Причиною була гіпертрофія значення “державності”, яка затіняла собою культ “національності” й зумовила специфічне сприйняття ролі російської мови. Цю ситуацію С. Алое проілюстрував порівнянням з іншими слов’янськими теренами, у яких у центрі філологічного, лінгвістичного і літературного дискурсу домінував ідеал об’єднання національної мови.

Л. Горизонтов (Москва, Росія) у доповіді “Літератори – популяризатори знань про слов’янські народи” розглянув дванадцятитомну серію, опубліковану під назвою “Живописна Росія. Вітчизна наша в її земельному, історичному, племінному, економічному й побутовому значенні” у 1879–1901 рр. у межах проекту петербурзького видавця М. Вольфа. Видання з погляду історії славістики набуває непересічного значення у зв’язку з тим, що над ним працювали разом і письменники, і вчені. Однак багато відомих письменників відмовилися від участі в проєкті (І. Тургенев, І. Гончаров, М. Салтиков-Шчедрін).

Після завершення конференції відбулося закрите засідання Комісії з історії славістики при Міжнародному комітеті славистів. С. Бонацца, який упродовж тривалих років очолював Комісію, з особистих причин передав повноваження новому голові. Новим головою був одногolosно обраний Л. Матейко, доцент, PhD, завідувач кафедри русистики та східноєвропейських студій Університету ім. Коменського в Братиславі. Його заступником залишається М. Робінсон, секретарем Комісії – С. Алое. Під час обговорення питання про роль Комісії в найближчий період було вирішено, що Комісія запропонує тему для власного круглого столу на майбутньому конгресі в Белграді і що в найближчому майбутньому стане доступним веб-сайт Комісії, на якому публікуватимуться визначні текстові та графічні документи з історії славістики.

Отримано 13 жовтня 2016 р.

Любор Матейко
м. Братислава